

Folkeafstemninger i Europa efter Første Verdenskrig

Folkeafstemningerne efter Første Verdenskrig var resultat af en politisk doktrin om national selvbestemmelse og en forestilling om, at nationer er velafgrænsede enheder, skabt ud fra fælles historie og sprog. Folkeafstemningerne blev dog kun gennemført, hvor krigens tabere grænsede op til en ny eller en neutral stat. Krigens sejrherre ønskede ikke folkeafstemninger. Frankrig og Italien indlemmede henholdsvis Elsaß-Lothringen og Sydtyrol uden at spørge befolkningerne, og det samme gjorde Rumænien med Transsylvanien.

I perioden 1920-21 blev der udover afstemningen i Slesvig afholdt fire andre folkeafstemninger under international kontrol: Mellem Tyskland og Polen i Østpreussen i 1920 og Øvreschlesien i 1921, mellem Østrig og Jugoslavien i Kärnten i 1920, og mellem Østrig og Ungarn i Burgenland i 1921.

Endvidere blev der gennemført en række folkeafstemninger uden international kontrol, bl.a. i Vorarlberg og i Salzburg mellem Østrig og Tyskland, på Ålandsøerne mellem Sverige og Finland og i Vilnius mellem Polen og Litauen.

Efter krigens afslutning i november 1918 foregik der fra januar 1919 politiske forhandlinger, der skulle bringe de væbnede sammenstød om grænsedragninger og territorier mellem de forskellige stater til ophør. Men entydige grænsedragninger kunne ikke tilvejebringes for alle stater. Derfor skulle der ifølge Versailles-fredstraktaten af 1919 afholdes folkeafstemninger i fem forskellige europæiske regioner i løbet af 1920-21 under kontrol af internationale kommissioner. Den første af disse afstemninger fandt sted i Slesvig i februar og marts 1920.

Afstemningskampen i *Oberschlesien* foregik næsten samtidigt, men var langt hårdere. På grund af mange råstoffer og udbygget industri var Oberschlesien særdeles eftertragtet både af Tyskland og Polen. Afstemningen 20. marts 1920 gav 706.993 stemmer til Tyskland og 479.349 til Polen, men ingen af parterne var tilfredse. Det endte med en deling af Oberschlesien, foretaget af de allierede magter. Hovedparten af kulminerne, jernmalmlejerne og industriområderne blev overladt til Polen. Kun den vestlige del, der overvejende var landbrug, forblev under tysk styre.

Den tredje afstemning foregik 11. juli 1920 i en lille del af *Øst- og Vestpreussen*. Her blev der afgivet 105.071 stemmer, heraf stemte 98 % for Østpreussen.

Den fjerde afstemning var i *Kärnten* i oktober 1920. Her skulle der vælges mellem Østrig og den nyoprettede stat Jugoslavien. Afstemningskampen var meget hård med væbnede sammenstød mellem de to parter. Ved afstemningen var der et betydeligt flertal for Østrig, også i områder med et flertal af slovensk-sprogede. Grænsedragningen fra 1919 blev således ikke ændret.

I *Burgenland*, også kaldet Tysk-Vestungarn, blev den sidste af de europæiske folkeafstemninger under international kontrol afviklet i slutningen af 1921. Her stod valget mellem østrigsk eller ungarsk statsborgerskab. Der var klart flertal for Ungarn, og området forblev under Ungarn.

Folkeafstemningsgrænserne i Slesvig, Kärnten og Burgenland er fortsat gældende, mens de tilsvarende grænser i Vest- og Østpreussen samt i Schlesien blev kuldkastet efter Anden Verdenskrig, hvor Sovjetrusland overtog Østpreussen, og Polen blev flyttet længere mod vest. Dette skete uden folkeafstemninger.

I Saarland blev en folkeafstemning gennemført i 1935 i henhold til Versailles-traktaten og under international kontrol. Et stort flertal stemte for Tyskland. Denne folkeafstemning blev gentaget i 1955 med samme resultat.

Folkeafstemningerne efter Første Verdenskrig var resultatet af en moderne forestilling om, at nationer er entydige fællesskaber, bestemt af historie, sprog og kultur. Afstemningerne stillede befolkningerne over for det klare valg mellem to muligheder: tysk eller polsk? østrigsk eller ungarsk? Men grænseområder er oftest flersproglige og flerkulturelle, og folkeafstemningerne gav derfor undertiden uventede resultater.

Tekst: Museum Sønderjylland.